

مقدمه‌ای بر
نوشهرگرایی

تالیف:

دکتر حسین حاتمی نژاد

عضو هیئت علمی دانشگاه تهران

لیلا محمدی کاظم آبادی - کاظم برهانی

آراد کتاب

سرشناسه	: حاتمی نژاد، سید حسین، ۱۳۳۵ -
عنوان و پدیدآور	: مقدمه‌ای بر نوشهر گرایی/تالیف حسین حاتمی نژاد، لیلا محمدی کاظم -
مشخصات نشر	: تهران، آراد کتاب، ۱۳۹۵
مشخصات ظاهری	: ۱۱۲ ص، جدول، نمودار.
شابک	: ۹۷۸-۶۰۰-۱۸۶-۲۵۱-۹
وضعیت فهرست نویسی	: فیبا
موضوع	: شهرسازی - طرح و برنامه ریزی
موضوع	: عمران شهری - شهرهای جدید
شناسه افزوده	: محمدی کاظم آبادی، لیلا، ۱۳۷۰ -
شناسه افزوده	: برهانی، کاظم، ۱۳۶۶ -
رده بندی گنجره	: ۱۳۹۵ م۷/ح ۱۳۶۶ HT
رده بندی دیویی	: ۳۰۷/۱۲۱۶
شماره کتابشناسی ملی	: ۴۴۷۱۲۴۴

مقدمه‌ای بر نوشهر گرایی

☑ تالیف : دکتر حسین حاتمی نژاد - لیلا محمدی کاظم آبادی - کاظم برهانی

☑ ناشر: آراد کتاب

☑ تیراژ: ۵۰۰ جلد

☑ نوبت چاپ: اول ۱۳۹۵

☑ قیمت: ۱۱۵۰۰۰ ریال

☑ چاپ و صحافی : مهرگان

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۱۸۶-۲۵۱-۹

حق چاپ برای ناشر محفوظ است. کلیه حقوق و حق چاپ متن، طرح روی جلد و عنوان کتاب با نگرش به قانون حمایت حقوق مؤلفان، مصنفان و هنرمندان مصوب ۱۳۴۸ برای انتشارات آراد کتاب محفوظ است و متخلفین تحت پیگرد قانونی قرار می‌گیرند.

مرکز پخش و فروش:

انتشارات آراد کتاب تلفن: ۶۶۹۷۵۲۸۵ - ۶۶۴۸۲۲۲۶ - ۰۹۱۲۳۰۶۲۴۵۸

فروشگاه اینترنتی: www.aradbook.com

پیشگفتار

روند سریع مدرنیزاسیون شهری در دهه‌های اخیر مشکلات خاصی را در زندگی روزمره انسان‌ها بوجود آورده است و در نتیجه روابط اجتماعی و سلامت روانی ساکنین شهرها تحت تأثیر سبک زندگی جدید قرار گرفته است. از دهه 1980 میلادی تعداد فزاینده‌ای از شهرسازان آمریکایی در ارتباط با فرسودگی و زوال مراکز شهری و گسترش افقی حومه‌ای شهرها که پراکنده و متفرق و مبتنی بر تردد خودرو دارای فاصله با مراکز شهری بودند، نظریه‌هایی را ارائه داده‌اند. در سال‌های پایانی دهه 1980 و ابتدای دهه 1990 میلادی، تکامل این نظریه‌ها منجر به ظهور نوشهرگرایی مبتنی بر شهرسازی انسان‌گرا شده است. این رهیافت آمیزه‌ای از سبک‌های معماری، رشد هوشمند، مخالفت با توسعه پراکنده و شهرسازی پایدار مبتنی بر حمل و نقل عمومی است.

ایده‌های مربوط به طراحی نوشهرگرایی برگرفته از اصول طراحی سنتی متناسب با جایگاه انسانی در شهر است. این در حالی است که بسیاری از شیوه‌های برنامه‌ریزی امروزه خصوصاً در کشورهای جهان سوم پاسخگوی نیازهای جسمی، روحی و روانی انسانی نبوده و مقیاس انسانی را نادیده گرفته است. بنابراین تغییر نگرش از تفکر مدرنیسم و توجه به رهیافت‌های نوین شهری ضروری به نظر می‌رسد. کتاب حاضر تلاش جهت معرفی نهضت نوشهرگرایی و مطالعات انجام گرفته در این زمینه می‌باشد تا به عنوان راهنمایی برای پژوهشگران و دانشجویان رشته‌های جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، شهرسازی، طراحی شهری و سایر علوم مرتبط با مباحث شهری قرار گیرد.

این کتاب در شش فصل تدوین گردیده است. که فصل اول کتاب مباحث مربوط به سیر تحول شهرسازی را شامل می‌شود، فصل دوم کتاب مربوط به مبانی نظری و مفاهیم نوشهرگرایی می‌باشد. فصل سوم به اصول نوشهرگرایی می‌پردازد، فصل چهارم اصول طراحی در نوشهرگرایی را بررسی می‌کند. در فصل پنجم معرفی نمونه‌های عملیاتی نوشهرگرایی را مورد بحث قرار می‌دهد و در نهایت در فصل ششم هم به انتقادهایی که در این زمینه وارد شده، پرداخته شده است.

حسین حاتمی نژاد - لیلا محمدی کاظم آبادی - کاظم برهانی

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
7	فصل نخست
7	سیر تحول شهرسازی
8	دوران گذار به سده‌ی بیستم 1900 تا 1914
8	آرتورو سربیا و "شهر خطی"
9	ابنزر هاوارد و "باغشهر"
10	تونی گارنیه و "شهر صنعتی"
10	اوژن هنارد و دگرگونی شهرهای بزرگ
10	نوآوری‌های اصلی هنارد در مسائل شهرسازی
11	طرح واحدهای خودیار نظریه کلرنس پری
12	گرایش به نوسازی جامعه و معماری (1915-1930)
14	کنگره اول، لاساراز (سوئیس 1928)
14	کنگره دوم، فرانکفورت (آلمان، 1929)
14	کنگره سوم، بروکسل (بلژیک، 1930)
14	کنگره چهارم، آتن (یونان، 1933)
15	دوره اختناق (1930 تا 1945)
16	دوران بازسازی و جهانی شدن معماری و شهرسازی نوگرا (1945-1960)
17	فصل دوم
17	مبانی نظری
17	مقدمه
18	معرفی نوشهرگرایی
20	شکل‌گیری جنبش نوشهرگرایی
24	مروری بر اصول و مبانی نظری نوشهرسازی
26	نوشهرگرایی و سنت بوم‌شناختی
27	سنت صورت‌گرایانه برنامه‌ریزی شهری و تأثیر آن در ظهور دیدگاه نوشهرگرایی
30	نهضت نوشهرگرایی
31	1- اصول منطقه، کلانشهر، شهر و شهر کوچک بر اساس رویکرد نوشهرگرایی
32	2- اصول محله، زیرمحله و کریدورها بر اساس رویکرد نوشهرگرایی
33	3- اصول طراحی بلوک شهری، خیابان و ساختمان بر اساس رویکرد نوشهرگرایی
36	مفاهیم مورد تأکید نوشهرگرایان

36	1) مفهوم محله
37	2) مفهوم باهمستان
40	مهم‌ترین نظریه پردازان نوشهرسازی
40	آندره دوانی و الیزابت پلاتر زیبرک
41	پیتر کالتورپ
41	منشور نوشهرگرایی
43	معرفی الگوهای مطرح در رهیافت نوشهرگرایی
43	الگوی توسعه واحدهای همسایگی سنتی (TND)
45	الگوی توسعه حمل‌ونقل محور (TOD)
46	الگوی همسایگی قابل زندگی
49	فصل سوم
49	اصول نوشهرگرایی
49	مقدمه
50	اصول پیشنهادی جنبش نوشهرگرایی در برنامه‌ریزی محله‌های شهری
50	1- پیاده‌مداری
52	2- ارتباط‌پذیری و تداوم
52	3- کاربری‌های مختلط و متنوع
53	4- ایجاد گونه‌های مختلف مسکن در بافت‌های شهری
54	5- افزایش تراکم در بافت
56	6- ساختار سنتی محلات
57	7- رعایت اصول پایداری در محلات
58	8- حمل‌ونقل هوشمند
59	9- استفاده از مشارکت ساکنان
61	10- توجه به بافت‌های واجد ارزش تاریخی و بهبود کیفیت طراحی و معماری
63	فصل چهارم
63	اصول طراحی در شهرسازی نوین
64	نوشهرسازی، بازگشت به سنت ها
64	ابزارهای طراحی محله نوشهرگرا
67	نوشهرسازی و پیاده‌مداری
68	اصول نوشهرسازی برای شبکه معابر پایدار
69	فواید نوشهرگرایی
71	فصل پنجم

71	معرفی نمونه‌های عملیاتی نوشهرگرایی
71	سلبریشن
75	خانه‌های ردیفی هایسمن هین-نو، اوکلند، کالیفرنیا
76	اکسلسیور و گرند
78	ساختمان‌های طرح نوشهرگرایی در محدوده توسعه اکسلسیور و گرند (طبقه هم کف تجاری)
78	گاردن دیستریکت
80	یاکریبورگ (سوئد)
82	چری هیل ویلج
85	فصل ششم
85	نوشهرگرایی در بوته نقد
85	مقدمه
87	سایه روشن‌های نوشهرگرایی
89	نقدهایی بر نوشهرگرایی
90	رجحان فرم‌های فضایی بر فرایندهای اجتماعی (جبر محیطی)
90	دوام سرمایه
91	ترجیحات مسکونی
91	مسأله عدالت اجتماعی
92	تولید سفر
93	پراکنده‌روی شهری و حمل‌ونقل
94	نقدی بر اصل کاهش استفاده از اتومبیل بوسیله تغییر در کاربری اراضی و بازمتراکم سازی
94	نقد در حیطه طراحی فضای شهری
95	ساخت مسکن در استطاعت
96	اعیان‌سازی
97	افتادن در دام اجتماع گرایی
99	جمع‌بندی انتقادات
101	منابع و مأخذ

فصل نخست

سیر تحول شهرسازی

رسانس، عصری بود که "انسان" بر مسند قدرت تکیه زد و تجربه‌ی سرگشتگی و شکست از طبیعت را پشت سر گذاشت. این دگرگونی از تفکری مایه می‌گرفت که بعدها آن را "انسان باوری" (اومانیسیم) نامیدند. رسانس زاییده نگاه اومانستی انسان به هستی و نیز برداشتی از مدرنیته است. مدرنیته را با تمدن "انسان‌محور" یکی می‌دانند و اومانیسیم را الگوی رفتاری مدرنیته می‌شناسند. پس دور از واقعیت نیست اگر آغاز روزگار مدرن را با شکل‌گیری نگاه اومانستی پس از رسانس در میان انسان‌ها همزمان بدانیم.

تجدد یا مدرنیسم که از اوایل دهه قرن حاضر به دنبال انقلاب صنعتی و با بسط تکنولوژی و علم‌گرایی پدید آمد، بلافاصله کلیه زمینه‌های فعالیت انسانی را فرا گرفت. از صنعت به معماری، از معماری به هنر و از همه این‌ها به شهرسازی رسوخ پیدا کرد. تجدد را نباید با نوآوری مترادف دانست، زیرا که نوآوری در هر زمان و در هر کجا دائماً در طول تمدن بشری همواره به وقوع پیوسته و در حقیقت جزئی لاینفک از رشد و تکامل انسان است. معنای کلمه مدرن نو بودن است و در مقابل کهنه قرار دارد. مدرنیته با کلی‌ترین معنای عام آن دارای چهار اختلاف نظر عمده است. بسیاری فاصله بین رسانس و انقلاب فرانسه را روزگار مدرن یاد می‌کنند. اما کسانی هم هستند که آغازگاه صنعتی شدن جوامع اروپایی

و پیدایش وجه تولید سرمایه داری و تعمیم تولید کالایی را آغازگاه "مدرنیته" می‌دانند. از سوی دیگر نویسندگانی نیز حد نهایی "مدرنیته" را میانه‌ی سده‌ی بیستم و حتی امروز می‌شناسند. گروه چهارم از اندیشمندان آن را به معنی تمدن غربی و آنچه بعد از رنسانس تا پایان جنگ جهانی دوم وجود داشته می‌شناسند. به عبارت دیگر به هر چیزی که با "سنت"ها و تمدن بازمانده از سده‌های میانه می‌جنگد، "مدرن" می‌گویند. مدرنیسم با مدرنیته فرق دارد. مدرنیته یک رویکرد عمومی است، همان‌نو شدن است. نوشدنی که کسی عزم به نوآوری نداشته و خود به خود روی داده است. اما مدرنیسم نوعی ایدئولوژی است که در پی جایگزین کردن مدرن به جای کهنه می‌باشد. در حالی که "مدرنیته" حالتی است که در فکر یا در عالم خارج رخ می‌دهد و عمدتاً غفلت آلود است، به عزم کسی پدید نمی‌آید و به عزم کسی هم عوض نمی‌شود (پاکزاد، 1386: 7-1). مدرنیسم به عنوان یکی از مهمترین نمودهای "مدرنیته" بیش از هر چیز می‌خواهد خود را از بند برهاند. این بند ممکن است جامعه، حکومت و یا هر چیز دیگری باشد. ولی مهمتر از همه مدرنیسم از تاریخ و گذشته فرار می‌کند. متجددین در هر زمینه خود را ضد سنت و ضد تاریخ می‌دانند. بحث اصلی در مدرنیسم این است که تاریخ دیگر وجود خارجی ندارد، بلکه آنچه مهم است همین لحظه است (بحرینی، 1378: 4).

دوران گذار به سده‌ی بیستم 1900 تا 1914

در این دوران در دنیای علم و فناوری پیشرفت‌های شگرفی رخ می‌دهد. همچنین در هنر و معماری نیز تکاپوی شدیدی به چشم می‌خورد. سبک‌های آرت نوو¹ چشم‌گیر شد. این شیوه از فرم‌پردازی، حلقه‌ای بود از زنجیره‌ی دگرگونی معماری کارکردگرایی مدرنیستی. در این جا اندیشه‌های برخی از پیشگامان اصلی در موضوع "شهرسازی منطقی" را که به عقیده ما بیشترین تأثیر را بر شهرسازی مدرن داشته‌اند معرفی خواهیم کرد.

آرتورو سریا و "شهر خطی"

آرتورو سریا در سال 1882 میلادی طرح خود را برای شهرهای نواری مانند عرضه داشت. در طرح او شهر در امتداد خطوط تراموا به صورت نوار مانند ادامه می‌یابد و نواحی مسکونی و صنعتی، در دو جانب این خطوط قرار می‌گیرند.

1- Art nouveau

وی چنین نوشته بود: شهر آینده فقط یک خیابان به عرض 500 متر با طولی نامحدود است. در این خیابان طویل، خطوط راه آهن را روزها به منظور جابه‌جایی مسافران و شب‌ها برای حمل و نقل کالا می‌توان در نظر گرفت. در زمان حیات سریا ای ماتا، رویای وی تنها در یکی از حومه‌های مادرید شکل گرفت. و پس از آن در دهه‌ی سوم قرن حاضر، فکر ایجاد شهرهای نوار مانند در شوروی سابق به منصفه‌ی بروز رسید؛ ولی توسعه و رشد شهرها در امتداد جاده‌های اصلی، در سال‌های دهه‌ی ششم قرن بیستم، کاملاً هویدا شد و از آن جمله می‌توان شهرهایی را نام برد که به دنبال هم از بستن تا واشنگتن در کنار یکدیگر قرار گرفته‌اند (رحیمی، 1389: 44).

ابنزر هاوارد و "باغشهر"

در اواخر قرن نوزدهم، از جمله راه‌حلهایی که برای بسیاری از مسائل سکونت در شهر پیشنهاد شد، فکر ایجاد شهرهای باغ مانند بود. اساس این فکر بر این اصل قرار داشت که مالکیت زمین‌های بایر، به شهر تعلق می‌گیرد و عواید حاصل از افزایش قیمت زمین، از آن شهر باشد تا گسترش شهر دستخوش سودجویی زمین خواران نشود.

کتاب کوچک هاوارد تحت عنوان: فردا مسیری صلح آمیز به سوی یک اصلاح واقعی، در سال 1898 منتشر گردید. وی می‌دانست که شهرهای بزرگ تا چه حد برای مردم مناطق روستایی جاذبه دارند و می‌خواست که نمونه‌ای از باغشهر را که در آن همه‌ی امتیازات زندگی فعال شهری، توأم با تمامی زیبایی و سرخوشی روستایی، ترکیبی کامل را پدید آورده بود، به عنوان جانشینی برای شهرهای موجود به مردم عرضه کند.

هاوارد در طرح باغشهر خود، شهر را به صورت چند دایره متحدالمرکز تصویر کرد. بناهای عمومی شهر در مرکز این دوایر در دور میدانی قرار می‌گرفتند. بین دایره‌ی میانی و دایره‌ی بیرونی، خیابان اصلی شهر به عرض 135 متر قرار می‌گرفت که واجد چمن و درختانی به عنوان سایه بان بود. خود دایره‌ی بیرونی، نواحی زراعی شهر را بوجود می‌آورد و قسمتی نیز برای کارگاه‌ها و کارخانه‌ها پیش‌بینی شده بود. اشتباه هاوارد بیش از همه دست کم گرفتن موضوع فشارهای اقتصادی در چگونگی توزیع جمعیت شهری بوده است. در باغشهرهای پیشنهادی، صنایع سبکی پیش‌بینی شده بود که امکان ایجاد کار فقط برای چند هزار نفر را داشتند. در حقیقت طرح هاوارد پیوندی بین شهر و روستا بود (همان، 4).

تونی گارنیه¹ و "شهر صنعتی"

تونی گارنیه فرانسوی، طرح یک شهر کامل را برای سکونت 35000 نفر ارائه داد و آن را "شهر صنعتی" نامید. وی شیفته‌ی شکل معماری یک شهر قرن بیستمی بود که بتواند جوابگوی نیازمندی‌های ناشی از پیشرفت‌های اجتماعی و فنی باشد. طرح "شهر صنعتی" او نیز زاده‌ی همین شیفتگی است. این اثر نخستین تظاهر شهرسازی نوگراست (شوای، 1375: 205). در واقع طرح "شهر صنعتی گارنیه" نخستین کوشش برای معرفی یک شهر سده‌ی بیستمی متکی بر اصول سوسیالیستی است. گارنیه باور داشت که نمی‌توان مشکلات شهرسازی جدید را تنها با هماهنگ کردن شکل شهر با نیازهای وسایط نقلیه‌ی نوین حل کرد. او در پی طرح نوشهری است که دارای اهمیت میانه‌ای در سطح کشور و منطقه باشد.

گارنیه در طرح خویش، شهر را به سوی یک مجموعه‌ی صنعتی عظیم هدایت کرد. به طوری که در مرکز شهر تعدادی بناهای عمومی در خدمت امور اداری، آموزشی و تفریحی بودند. محلات مسکونی در دو جانب مرکز شهر قرار داشتند. و کل شهر به مانند پارک بزرگی است که در هیچ جا، دیوار و یا نرده‌ای آن را محدود نمی‌کند (شعیه، 1393: 25).

اوژن هنارد² و دگرگونی شهرهای بزرگ

اوژن هنارد در اندیشه‌ی بازسازی شهرهای موجود بود. وی اساساً به مسائل و مشکلات پاریس که زادگاه وی بود پرداخت. مسائل ترافیکی نقش عمده‌ای در مطالعات او داشت. و تأیید عمده‌ای بر نقش مترو در حمل‌ونقل پاریس داشت. وی می‌گفت: باید بکوشیم تصویری از صد سال آینده‌ی پایتخت فرانسه داشته باشیم و برنامه‌ای چند مرحله‌ای را تنظیم کنیم تا هم پاسخگوی نیازهای امروز باشد و هم آینده را پیش‌بینی کند.

نوآوری‌های اصلی هنارد در مسائل شهرسازی

* احداث دو راه سراسری بزرگ بود که می‌بایست در مرکز شهر همدیگر را قطع کنند.

* احداث راههای جدید کمربندی مثل بولوار پیرامون پاریس.

1- Tony Garnier

2- Ojen Henard